

»IDEJNI SVEMIR NACIZMA«

Knjiga Carla Mullera Frolanda: O (ne)porecivosti istina o izvorištima nacističkog zla

Jaroslav Pecnik

20. srpanj 2020 10:19

Froland i njegovo djelo izvrsna su potvrda kako je ova tema vječna, neiscrpna, uvijek provokativna i kontroverzna, te kako se u zadanom okviru, promišljenim, upornim, kritičko-istraživačkim radom zainteresiranoj javnosti mogu ponuditi »novi ključevi« za razumijevanje i propitivanje ideja i sadržaja koji i danas u mnogo čemu opterećuju suvremenog čovjeka i njegov svijet

Već dokazana izdavačka kuća TIMpress koju karakteriziraju probrani naslovi iz različitih, a posebice društveno-humanističkih područja, ponovo je skrenula pozornost javnosti tiskanjem sjajne, ali i opsežne studije »Idejni svemir nacizma« (prijevod s norveškog Mišo Grundler), mladog norveškog profesora povijesti političkih ideja **Carla Muellera Frolanda** koji živi i radi u Oslu i koji se bavi istraživanjima totalitarnih sustava, posebice vjerskim i

NAJČITANIJE

- **U studenom kreće čak 400.000 ovrha: "Mnogi građani ni ne znaju što ih čeka"**
- **Jazovka: Ekshumirano 800 žrtava zločina iz Drugog svjetskog rata. Većina likvidirana metkom u zatiljak**

sekularnim aspektima nacističkog weltanschauunga. Može nam se učiniti kako se o temi nacizma nema više reći išta novog što već ranije nije artikulirano i obrađeno; ali samo naizgled: Froland i njegovo djelo izvrsna su potvrda kako je ova tema vječna, neiscrpna, uvijek provokativna i kontroverzna, te kako se u zadanom okviru, promišljenim, upornim, kritičko-istraživačkim radom zainteresiranoj javnosti mogu ponuditi »novi ključevi« za razumijevanje i propitivanje ideja i sadržaja koji i danas u mnogo čemu opterećuju suvremenog čovjeka i njegov svijet.

Obilježja njemačkog romantizma

Kako kaže sam autor, temeljni mu je cilj bio »pružiti čitateljima uvid u idejni svemir nacizma« i pokušati odgovoriti na pitanja: kakva su mu bila obilježja, kako je nastao i koji su njegovi idejno-povijesni korijeni, odnosno kakvo je značenje nacistički svjetonazor imao za nacističku državu, ali i za svakog nacista ponaosob. Ujedno ova knjiga propituje kakva je i kolika je bila korespondencija te ideologije s njemačkim društvom kao cjelinom toga doba; dakle, nastanak, struktura i utjecaj nacizma su temeljni sadržaji kojima se ovaj norveški autor bavi. U prvom djelu knjige Froland je izložio pregled idejno-povijesnih pravaca od 18. do početka 20. stoljeća, kako bi prezentirao osnovnu misao kako su »dva romantičarska idejna sklopa« imala presudnu ulogu u stvaranju nacističke ideologije i tako se dotakao Herderove vizije Boga, Schellingove filozofije prirode i Fichteovog

- **Oko 350 liječnika u Srbiji traži prekid laži o koronavirusu: "Umrlih je gotovo dvostruko više od prijavljenog"**
- **"Zox se umorio, dosegnuo je petogodišnju količinu zoranizama, ali imam rješenje"**
- **Nogometaši Opatije dobili dva prvoligaška pojačanja za premijerni nastup u Drugoj HNL**

nacionalizma, ali temeljna mu je intencija bila označiti »izvorna obilježja njemačkog romantizma« koja se javljaju oko 1790. godine.

Romantičari, tvrdi on, preuzimaju ideju pokreta Sturm und Drang o geniju koji dolazi u dodir sa zagonetnim (demonskim) izvorima kreativnosti; naglašavaju ljudsku emocionalnu prirodu, povezuju je s intuicijom i u prvi plan ističu iracionalnu silu kojom se jedino može istinski promijeniti svijet. Romantizam je također naglašavao organističko shvaćanje zajednice: društva, nacije, kulture kao cjeline i to su fenomeni važniji i vredniji od svake svoje pojedinačne sastavnice. Ali, kako upozorava Froland, unutar ovog pokreta rađa se paradoksalni spoj organskog s duboko ukorijenjenim individualizmom koji do punog izražaja dolazi u tzv. kultu genija. Slavi se pojedinac koji se svojim posebnostima uzdiže iznad ostalih, posjeduje »volju za moć«, prkosi višim silama i njegova »prodorna, nesputana volja« postaje sama sebi svrha, kako je to naglašavao u svojim studijama Isaiah Berlin. A, budući da je svijet u stalnom kretanju i promjenama, genij jedini ima tu »herojsku sposobnost« kako bi u taj nered, kaos, unio stabilnost.

Narodnjačka ideologija

Romantizam, piše Froland, radikalno stavlja naglasak na »dinamičku bit postojanja«, a genij je taj koji se jedini zna i može, usprkos svim

opasnostima suočiti s problemima, odnosno može ponuditi rješenje. Froland je također analizirao uvjete i uzroke nastanka tzv. narodnjačke ideologije u rasponu od napoleonovskih ratova do ujedinjenja Njemačke, od neoromantizma do Weimarske Republike, zadržavajući se posebice na fenomenima tzv. mistične povezanosti s tlom, da bi se pri pojašnjavanju tzv. vitalizma (dinamičke volje) poslužio Nietzscheovom idealizacijom »stvaranja i razaranja«, glorifikacijom rata, razvojem Lebensphilosophie, smatrajući kako sve ove »pojave i slike« puninu izraza pronalaze u »romantici nasilja« velikana njemačke literature 20. st. Ernsta Juengera (1895.- 1998.) koji je u svojoj dnevničkoj prozi »Čelična oluja« (»In Stahlgewittern«, 1920.) upravo inaugurirao ove fenomene i tako se nametnuo kao prvak desne njemačke intelektualne scene i konzervativne revolucije. Pokušao je objasniti stvaralački karakter rata metaforom kovača; naime, bojište otvara prostor novoj životnoj sili jer ona ruši bolesno i razvija zdravo, tako da rat »kuje novog čovjeka« sukladno glasovitoj Heraklitovoj maksimi: »Rat, otac svih stvari i naš je otac, on nas je iskovao i očvrsnuo da budemo što jesmo«. Iz te čelične oluje i doživljaja bojišnice rađa se novo ratničko plemstvo, a cijelo Juengerovo djelo svojevrsna je oda idealizaciji uzbuđenja i »opasnostima pustolovine« koja nas suočava sa smrću.

Rat u njegovoj percepciji nije sukob dobra i zla, već konfrontacija među

ljudima u kojoj, višak ili manjak ratnog nasilja na najintenzivniji mogući način pridonosi pobjedi ili porazu u tom dvoboju na život i smrt.

Organsko i dinamičko su dvije temeljne ideje romantizma ugrađene u nacistički svjetonazor, ali važno je naglasiti, tvrdi Froland, »one se ne mogu, niti smiju praktično i povijesno povezivati isključivo s nacizmom, kao što je i besmisleno brojnim znanstvenicima, umjetnicima i filozofima iz razdoblja koja su prethodila nacizmu, nametati svojevrsnu krivnju ili odgovornost zbog doprinosa jačanju nacističke ideologije«. Međutim, njihovi »glasovi« su imali većeg ili manjeg utjecaja na formiranje nacističkog pogleda na svijet i dakako, što je još gore, na nacističku zločinačku praksu. Kako bi u cijelosti mogli shvatiti ishodišta nacističkog zla moramo se, usprkos svemu, znati i moći lišiti predrasuda i stereotipa koji o ovoj temi dominiraju, jer bez šire slike, bez poznavanja specifične »mentalne atmosfere« toga, ali i ostalih povijesnih razdoblja, nikada se iz tog labirinta ne bismo mogli iskobeljati, vječno bi se vrtjeli u krug ponavljajući iste greške i robujući istim zabludama.

Ekstremni nacionalizam

Važno je, tvrdi Froland, »izdvojiti« određene ideje koje su imale presudnu ulogu za naciste, iako također moramo biti svjesni kako vjerojatno većina nacista uopće nije bila svjesna svih aspekata nacističke ideologije; »izgledno je da su mnogi nacisti imali tek nejasnu predodžbu samo jednog

dijela elemenata ideologije koji su zdušno prigrlili«. Jedno od pitanja koje Froland postavlja glasi: može li se usprkos »izvorima« govoriti o zasebnoj nacističkoj ideologiji, i odmah odgovara: da, može, ali za razumijevanje bitno je shvatiti kakav je bio odnos između ideologije i politike, posebice stoga, jer da nije »mita« o ideologiji (neo)nacizma kao oblika desničarskog ekstremizma izuzetno živog još i danas, i to ne samo u Njemačkoj, već diljem globalnih meridijana, i proučavanje nacističkih izvorišta zla moglo bi biti arhivirano.

Ali, primjer Andreasa Breivika, ekstremnog norveškog desničara i masovnog ubojice koji je, nadahnut nacizmom, pobio gotovo 80 nedužnih mladih ljevičara i njihovih simpatizera tvrdeći kako time zapravo brani navodno ugrožene europske tradicionalne vrijednosti, opomena je koliko je nacistička ideologija još uvijek aktualna i živa i s koliko pozornosti se njome treba baviti. Ekstremni nacionalizam, rasizam i antisemitizam, diktatura i političko nasilje povijesni su fenomeni nacizma koji nisu nestali, već se javljaju u novim oblicima, ali jednako su pogubni, danas više nego ikada od svršetka Drugog svjetskog rata. Dakako, Froland ne unosi nikakve nove elemente u samu definiciju nacionalsocijalizma; i za njega je to politički i svjetonazorski pokret koji je Hitleru u Njemačkoj omogućio osvajanje vlasti, odnosno tim je pokretom formirao vladajući sustav (1933.-1945.) koji je imao nacionalistički sadržaj, i tek krajnje reducirana i deformirana oblička socijalizma.

Hitlerovo »učenje«

U stranačkom programu NSDAP-a, tj. nacističkog pokreta (od 24. veljače 1920.) nacionalni socijalizam je u znatnoj mjeri bio identičan s Hitlerovim svjetonazorom, ali za puno razumijevanje ovog fenomena daleko je važniji Fuehrerov programatski spis »Mein Kampf« (1925./6.) iz kojeg se mogu razabrati suštinske konstante njegova »učenja«. To su: antiliberalizam i antiparlamentarizam, odbacivanje demokracije, tvrdeći kako je ona bila »rođena u porazu Njemačke« i stoga je jedino rješenje vidio u razvoju tzv. »fundamentalnih, aristokratski ustrojenih zakona prirode« koji na društvenom planu svoj ekvivalent imaju u tzv. Principu Vođe koji glasi: »Jedan vođa, jedna partija, jedan narod«.

Nacionalsocijalizam mora omogućiti što efikasnije formiranje beskompromisnog, autokratskog i autoritarnog vodstva i samo na temelju zapovijedi i pokornosti se može izgraditi toliko potrebno unutrašnje »jedinstvo narodne zajednice«. Antikomunizam i nacionalizam su brana pogubnom internacionalizmu i kozmopolitizmu, jer svaki je čovjek-pojedinac produkt naroda kojem pripada; svako specifično određenje u smislu čisto teorijskih konstrukta, poput klase i humaniteta, iskorjenjuju ga i stoga je iznad svega krvna veza ona koja se pokazuje kao kohezijska snaga zajednice. Nacionalizam u tom smislu osigurava pravo na postojanje, a socijalizam je pokazatelj kako pojedinac nije ništa, a narod je sve. Stoga je

pripadnost cjelini
odlučujuća za (s)misao života.

Rasizam se poziva na teorije zasnovane u 19. stoljeću, a nacionalsocijalizam je izveo svoju hijerarhiju »vrijednosti rase« u kojoj isključivi primat imaju arijevci i njihova stvaralačka kultura, dok se na dnu piramide nalaze Židovi kojima je u konačnici bilo osporavano čak i elementarno pravo na puki opstanak. Upravo se koristeći činjenicama »arijevske rasne superiornosti«, nacisti su izvodili svoje pravo na (o)vladanje svijetom. Antisemitizam kao jedan od temeljnih, »nosećih stupova« Hitlerove rasističke konstrukcije tako je u Trećem Reichu postao službenom, državnom doktrinom čime je bio otvoren put Fuehrerovom zločinačkom naumu, a potom do holokausta, tj. kolektivne, fizičke likvidacije, posvemašnjeg istrebljenja Židova bio je samo korak. Cijeli ovaj paklenski plan krio se pod neutralnom egidom tzv. konačnog rješenja. Rješenje židovskog pitanja za Hitlera i njegovu »mračnu sljedbu« postalo je prioritetom državne politike: u protivnom, tvrdila je nacistička vrhuška, židoboljševizam će ovladati svijetom, jer Hitler je iskreno bio uvjeren kako su glavne poluge svjetske urote upravo Židovi i da ih u tomu treba spriječiti, jer im kasnije više nitko neće moći stati na kraj. U toj borbi na život i smrt između arijevaca i židoboljševika ne može biti milosti, to je rat do istrebljenja i sva sredstva su dopuštena, jer se radi o opstanku arijevske civilizacije ili o (u)padu u novo barbarstvo.

Antisemitizam i genocid

O antisemitizmu su se gotovo kroz cijelu povijest čovječanstva vodile, i još se uvijek i nakon tragedije holokausta, vode žestoke debate i sporovi, kako o opsegu, tako i o definiciji samog pojma. Antisemiti svoje teze argumentiraju po shemi »prijatelj-neprijatelj«, inzistiraju na univerzalnosti svoje teorije, vidjevši sebe same kao jedinu postojanu (o)branu u borbi protiv »nevidljive židovske opasnosti«, od koje se svijet mora spasiti svim sredstvima, ne prezajući čak ni od genocida. Upravo genocid nacisti vide kao nužno, čak uzvišeno »iscjeliteljsko djelo« za koje su sposobni samo izuzetni ljudi, izuzetne rase. S druge strane, time se otvara i veliko pitanje o tomu posjeduju li Židovi dovoljno stvarnog znanja o sebi samima, ili je sve što posjeduju (i što su kroz povijest posjedovali) nedovoljno da izgrade čvrste temelje vlastite opstojnosti, što je možda najpregnantnije iskazao Jacques Derrida kada je napisao: »Židov(stvo) je drugo ime za nemogućnost da se bude svoj«.

Militarizam i imperijalizam presudna su, zapravo neophodna »sredstva« kako bi Nijemci riješili pitanje tzv. životnog prostora, prije svega na istoku, u Rusiji, a taj se ambiciozan plan bez kojeg se Treći Reich naprosto nije mogao razvijati, mogao (p)ostvariti samo totalnom militarizacijom društva. Ovaj socijal-darvinistički konglomerat u cjelini nisu shvaćali niti najbliži Hitlerovi pobočnici, a upravo se u ovoj nedefiniranosti krila »i slabost i

opasnost« nacističke ideologije; u praktičnoj izvedbi ovaj se »nedostatak« pokazao velikom prednošću; sve su se zločinačke izvedbe slobodno mogle prilagođavati Fuehrerovim hirovima i »stanju na terenu«, a kako je rat odmicao, zločini su postajali sve drastičniji i masovniji.

Nacistička ideologija naglašava intuiciju i doživljaj, strast i vjeru, mitove i simbole, a tzv. znanstvena racionalnost i logički diskurs odbacuju se kao nešto dekadentno i štetno za arijevska rasu. Pobuna protiv racionalizma i apstraktnih principa također je rezultirala i odbacivanjem liberalne demokracije i stoga su, tvrdi Froland, problematične tvrdnje Z. Baumana (u djelu »Modernitet i holokaust«), kako je nacizam ponikao gotovo logičkom nužnošću iz moderniteta. Nacistička je ideologija, smatra Froland, upravo bunt protiv svega prosvjetiteljskog unutar moderniteta. Na sličan način kao s Baumanom, norveški se autor kritički obračunavao s nizom istraživača ovog fenomena, odajući im priznanje za doprinose razumijevanju nacizma, ali je pri tomu neprestano naglašavao tek selektivnost moderniteta (prije svega biologija i medicina), a da je ova ideologija daleko bliža kultu prirode kakav je vladao u romantizmu. Dakle, riječ je o sintezi biološkog naturalizma i panteizma (romantičarske mistike prirode), a suštinska prekretnica unutar nacionalsocijalističke »teorije« formirala se naglašavanjem »krvi kao sakralne supstancije«, tj. čišćenje krvi bilo je povezano s mističnim otkupljenjem i to je temelj »nacističkog sna o čistoći rase«, čime se forsirao rat, osvajanje, životni prostor, rasni zakoni, genocid,

jer bolesno treba radikalno amputirati u interesu općeg zdravlja arijevske rase i nacije.

Nacistički zločinački aparat

Razorni učinak nacističke države ojačavao se i ostalim »efikasnim« mjerama kao što su njemačka pedantnost, visoko profesionalna birokracija, pruska disciplina...Sve to čini cjelinu koja je rezultirala nepojmljivim zločinima i apsolutnim zlom. Dinamičnost nacističkog zločinačkog aparata u znatnoj je mjeri ovisila i o fanatizmu genocidnih aktera, odanosti i ljubavi prema Fuehreru, apokaliptičnom antisemitizmu itd., dakle, nacistička ideologija je bila prava pokretačka snaga holokausta, a logorska industrija smrti samo neophodna izvedenica kako bi se proces istrebljenja Židova što brže i efikasnije izvršio. Froland je Hitlera usporedio sa šamanom koji na temelju svojih ekstatičkih moći, na masovnim skupovima »iscjeljuje narod«, koji ga doživljava kao osobu sposobnu ozdraviti bolesno društvo i radikalno se obračunati s dekadentima, građanskim slojevima koji svojim kancerogenim intelektualizmom uništavaju društvo kao cjelinu.

Ne zaboravimo, sve se to događa u ozračju neposredno nakon njemačkog poraza i poniženja u Prvom svjetskom ratu, u izrazito polariziranom društvu slabe Weimarske države, te velikih podjela među strankama i u svojevrsnoj društvenoj pat-poziciji, beskompromisnih i žučnih ideoloških rasprava koje su sve češće svršavale otvorenim, nasilnim obračunima na ulicama njemačkih gradova. Sveopće nasilje i kriminal, galopirajuća

inflacija, bezakonje u državi kod tzv. običnog građanina tražilo je žrtvenog jarca jer netko je za teško stanje u društvu morao biti kriv. Naravno, tko drugi do Židova. Tražila se čvrsta ruka koja će u društvo i život vratiti red i mir, riješiti masovnu nezaposlenost i očaj koji su izazivali velike socijalne napetosti i nesigurnost. Hitler i nacisti su upravo to i ponudili: čvrstu ruku, »štit protiv užasa«, povratak autentičnom njemačkom domu gdje čovjek osjeća pripadnost i egzistencijalnu sigurnost i taj je mitski Heimat zapravo artikulirao »povratak u arijeviski izgubljeni raj«.

Froland je majstorski lavirajući kroz opsežnu literaturu i do sada manje poznate teorijske staze istražio idejne izvore nacizma, ali je neprestano naglašavao kako se nacistički zločini ni po koju cijenu ne smiju relativizirati. U uvodu je zapisao: »Nacizam je u kolektivnoj svijesti usko povezan s genocidom. Holokaust je bio događaj bez povijesnog presedana... Više nego ijedan drugi povijesni fenomen, nacizam je u modernoj zapadnjačkoj kulturi okružen tabuima...onaj tko želi opisati taj povijesni fenomen mora to učiniti na »ispravan« način, unutar čvrsto zadanih moralnih okvira. Kada bi malo izašao iz tih okvira, morao bi se smjesta ograditi od nacizma...Holokaust je mentalna barijera koja sprječava potpunu historizaciju nacizma, odnosno pokušaj smještanja te ideologije u konkretan povijesni kontekst kako bi je se iz perspektive tog doba bolje razumjelo...Nacizam kao fenomen valja opisati što je točnije moguće... Nacistički način razmišljanja i poimanja svijeta treba proučiti otvorena uma, onaj koji opisuje povijest mora težiti isključivanju vlastitih

vrijednosnih sudova da bi došao do (više ili manje) nepristranog shvaćanja tog povijesnog fenomena«.

A, ova knjiga upravo to i čini; u tom pogledu ona je kapitalni priručnik za razumijevanje jedne mračne epohe, koja ne govori samo o onome što je bilo, već i o onome što se lako može ponoviti, ukoliko, kako kaže Froland »ne historiziramo nacizam«, koji nije rođen u svojevrsnom vremenskom vakuumu; taj vakuum uvijek postoji, i danas je tu, uporno i strpljivo čeka na neku svoju novu »šansu«.

Carl Mueller Froland

Idejni svemir nacizma

nacizam

0 Comments

Sort by Oldest ↕

Add a comment...

Facebook Comments Plugin